

Selo Strošinci¹

Josip Dorgi, rođen 1921., nestao 1943.
Petar Duhaček, rođen 1906., nestao ?.
Vendelin Duhaček, rođen 1915., nestao 1943.
Nikola Fridrih, rođen 1924., nestao 1943.
Josip Rosman, rođen 1928., nestao 1943.
Mihili Rosman, rođen 1922., nestao 1943.
Stjepan Šrimpl, rođen 1920., nestao 1943.
Stjepan Trenc, rođen 1925., poginuo 1943.
Nikola Valter, rođen 1916., poginuo 1943.
Martin Gotfried, rođen 1911., poginuo 27.5.1943.
Adam Šmit, rođen ?, nestao u povlačenju 1945.

Selo Soljani²

Josip Nagl, rođen 1921., nestao 1945.
Vjekoslav Cimerman, rođen 1921., poginuo 1943.
Antun Bahman, rođen 1908., poginuo 1945.
Mato Štranh, rođen, 1924., poginuo 1944.
Josip Boj, rođen 1926., nestao 1945.
Vita Šercer, rođena 1892., ubijena 1945.
Josip Šercer, svećenik, rođen 1907., ubijen 1945.
Vladislav Šercer, bogoslov, rođen 1924., ubijen 1945.
Ela Šproh, rođena 1919., umrla u logoru 1945.

VDG JAHRBUCH 2006

249

¹Ivan Čosić Bukvin, Žrtve sela Strošinaca u drugom svjetskom ratu i poraću, Hrašće, br. 19, Drenovci, 2000.

²Tomislav Lunka, Žrtve sela Soljani u drugom svjetskom ratu i poraću, Hrašće, br. 4, Drenovci, 1996.

Franjo Faster, rođen 1910., poginuo 1944., partizan.

Marko Derc, rođen 1925., poginuo 1944.

Antun Rajšl, rođen 1906., poginuo slučajno 1943.

Selo Vrbanja³

Antun Kiš, rođen 1902., nestao u Rusiji.
Đurika Arnold, rođen 1902., nestao u Bosni.
Jakob Štuber, rođen 1923., nestao 1945.
Petar Pfaf, rođen ?, nestao u Rusiji.
Stjepan Buhemer, rođen 1923., nestao u Rusiji.
Franjo Burg, rođen 1908., poginuo 1943. u Rusiji.
Janči Burg, rođen 1899., umro u logoru Zvečevo 1945.
Josip Burg, rođen 1874., umro u logoru Krndija 1946.
Ana Burg Fradl, rođena 1876., umrla u logoru Krndija 1946.
Karlo Graf, rođen 1890., umro u logoru Gradiška 1945.

Selo Đurići⁴

Jakob Gassenheimer, rođen 1911., poginuo 1944. u Sloveniji.
Anton Gurka, rođen 1910., ubijen od partizana u Drenovcima 1945.
Lenika Gurka, rođena 1911., ubijena od partizana u Jameni 1945.
Filip Kernerajter, rođen 1916., partizan, poginuo u Pleternici 1945.
Mato Kernerajter, rođen 1914., partizan, poginuo u Pleternici 1945.

Rajevo Selo⁵

Đuro Najberger, rođen 1911., poginuo 1945.
Johan Bajer, rođen 1891., umro u logoru Krndija 1946.
Franjo Najberger, rođen 1891., umro u logoru Krndija 1946.

Rusini - članovi Njemačke Narodne Skupine

Vlado Hrubonja, rođen 1924., poginuo u Lici 1945.
Josip Hovanjec, rođen 1920., poginuo u Lici 1945.
Vlado Kanjuh, rođen 1924., poginuo u Lici 1945.
Elizabeta Hadaš, rođena ?, logor Krndija 1946.
Josip Hanželik, rođen ?, logor Krndija 1946.

Selo Podgajci⁶

Dva člana obitelji Štark, umrli u logoru Krndija 1946.

250

VDG JAHRBUCH 2006

»Ivan Čosić Bukvin, Vrbanja IV., Vrbanja, 2000.

»Stjepan Bogutovac, Žrtve sela Đurića u drugom svjetskom ratu i poraću, Hrašće, br. 15., Drenovci, 1999.

»Stjepan Bogutovac, Žrtve iz Rajevo Sela u drugom svjetskom ratu i poraću, Hrašće, br. 9-10., Drenovci, 1997.

»Kazivao Mato Matijević – Božin, Podgajci.

Selo Gunja

Mijo Lenz, rođen 1913., poginuo 10.9.1942.

Ivica Brizanac, rođen 1928., pripadnik SS, nestao ?

Adam Vil, rođen ?, nestao prilikom povlačenja s Istoka 1945.

Štefan Kempf, rođen 1905., poginuo 10. 9.1942.

Filip Metzger, rođen 1901., umro u Zagrebu 1943.

Oto Keler, rođen 1914., nestao ?

Jakob Oswald, rođen 1909., poginuo 10.9.1942.

Antun Bur, rođen 1900., umro od posljedica mučenja u srpnju 1945. u Županji.

Mijo Ašperger, rođen 1895., ubijen od partizana 20.10.1943.

Johan Biber, rođen 1913., ubijen od partizana u Gunji u veljači 1946.

David Biber, rođen 1894., ubijen od partizana u Gunji u veljači 1946.

Elizabeta Biber, rođena 1896., umrla od tifusa u logoru Krndija u siječnju 1946.

Michael Hill, rođen ?, ubijen od partizana u Gunji u veljači 1946.

Selo Račinovci

Matija Berhardt, rođen 1915., nestao 1944.

Georg Enchman, rođen 1919., poginuo 1944.

Antun Enchman, rođen 1920., nestao 1944.

Georg Gerlih, rođen 1919., ubijen od partizana 1943.

Matija Keringen, rođen 1920., poginuo 1944.

Wilhem Wolf, rođen 1917., ubijen od partizana 1945.

Josef Dewald, rođen 1895., ubijen od partizana 1943.

Elisabet Dewald, odvedena u logor.

Katarina Felsman, odvedena u logor.

Andreas Gerlich senior, streljan 1941.

Georg Gerlich, odveden u logor.

Ana Graf, odvedena u logor.

Eva Hornung, poginula u Vinkovcima 1944.

Franz Knebl, odveden u logor.

Marija Knebl, odvedena u logor.

Pavo Laubert, rođen 1919., ubijen u Gunji od UDB-e 1945.

Elizabeta Sihrim-Marks, rođena 1922., poginula slučajno 1944.

Klara Ocha, poginula u Vinkovcima 1944.

Josef Polich, streljan.

Ivan Ratmajer, ubijen od UDB-e 1945.

Josef Tennert, poginuo u Vinkovcima 1944.

251

VDG JAHRBUCH 2006

»Stjepan Bogutovac, Žrtve sela Gunje u drugom svjetskom ratu i poraću, Hrašće, br. 11., Drenovci, 1998.

»Goran Pavlović, Žrtve sela Račinovci u drugom svjetskom ratu i poraću, Hrašće, br. 7-8, Drenovci, 1997.

Poginuli pripadnici njemačkih postrojbi

Ferdinand Bauman

Mathijas Dzanich

Andreas Gerlich

Georg Helleis

Johan Hornung

Franz Kleer

Peter Maurer

Stefan Polich

Matias Schirm

Franz Schummer

Nikolaus Will

Wilhem Wolf

Selo Drenovci

Almadinger Ivan –Hans – Junac, rođen 1903., ranjen i umro 8.12.1944.

Almadinger Jakob, rođen 1907., poginuo od partizana u Bosni.

Almadinger Josip –Sepika, rođen 1908., poginuo 1944.
Almadinger Josip, rođen 1922., poginuo u Zavidovcu 1944.
Batjani, star 84 godine, odveden u logor Krndiju 1945.
Batjani, supruga, odvedena u logor Krndiju 1945.
Boj Josip-Sepika, rođen 1926., SS, poginuo.
Faltz Ivan, odveden u logor.
Faltz, žena Ivana, odvedena u logor.
Faltz Ivan- Mitrov, rođen 1920., poginuo u Bosni od partizana 1943.
Faltz Martin, poginuo kod Staljingrada, dobivena obavijest 19.3.1942.
Federer Lovro, rođen 1902., sahranjen na Švabskom groblju u Drenovcima.
Federer Martin, rođen 1921., ubijen u kući 1944.
Fortuna Antun, ubijen kao njemački vojnik 1945.
Freichaut Đuro, rođen u Moroviću 1913., poginuo.
Gertner Antun, rođen 1922., poginuo u Rusiji 1941.
Gertner Josip –Sepika, rođen 1921., poginuo u borbi s partizanima u Bosni.
Gertner Franjo, brat Sepikin, rođen 1920., poginuo u Bosni u borbi s partizanima,
roditelji dobili službenu obavijest prije odvođenja u logor Krndiju.
Gertner Đuro, nestao u ratu.
Hack Josip-Sepika, rođen 1919., nestao u ratu.
Hartus Ana, umrla u logoru Krndija.
Heleis Elizabeta, rođena 1889., umrla u logoru Krndija 1945.
Heleis Kata, umrla u logoru Krndija.

252

VDG JAHRBUCH 2006

»Marko Didara, Žrtve sela Drenovaca u drugom svjetskom ratu i poraću, Hrašće, br. 1, Drenovci, 1996.

Herman Andreas, rođen 1908., poginuo kod Karlovca 1945.
Herman Antun, rođen 1906., nestao u ratu kao njemački vojnik.
HermanFaldin-Valentin, rođen 1927., poginuo u Rusiji.
Himalsbah Jakob, rođen uČalmi, poginuo.
Hohman Filip, otjeran u logor Krndija.
Inhof Lovro-Vukovarac, ustaša, poginuo u Siraču 1942., sahranjen u Drenovcima.
Inhof Franjo, rođen 1910., nestao u ratu kao njemački vojnik.
Inhof Martin, rođen 1917., nestao u ratu.
Jung Jakob-Halas, rođen 1923., iz Bačke, nestao uSrbiji 1943.
Kempl Ana, umrla u logoru Krndija.
Kempl Jakob - sin Ivanov, rođen 1923., nestao u ratu.
Kantner Andrija, rođen 1923., njemački vojnik, nestao.
Kantner Pero, predsjednik Kulturbunda, rođen 1896., ubijen 1943.
Klein Ivan, rođen 1926., poginuo kod Šida, sahranjen uDrenovcima.
Kohn Karlo, rođen 1920. u Strošincima,
streljan od strane SS trupa 12.3.1944. u Drenovcima.
Kuhl Franz, njemački vojnik, ranjen, umro uZagrebu 1943.
Kuhl Ferika, rođen 1925., nestao uRusiji.
Kuhl Ivan, nestao prilikom borbi s partizanima u Bosni.
Kuhl Jakob, rođen 1937., poginuo od zrakoplova 1.7.1944.
Kuhl Johan, rođen 1921., poginuo kod Svinjarevac,
sahrnjen u Drenovcima 8.8.1942.
Mergl Franc, nestao.
Mergl Jakob, rođen 1923., nestao.
Michels Peter, rođen 1917., poginuo 7.7.1943.
Mihils Johan, rođen 1915., poginuo kod Karlovca 1945.
Mihils Josef, rođen 1909., nestao pod Staljingradom.
Mihils Jakob, rođen 1914., nestao kod Karlovca 1943.
Mihils Stjepan, rođen 1914., blizanac, nestao kod Karlovca 1943.
Najmajer Josip, rođen 1914., nestao na Ruskom bojištu.
N.N., njemački vojnik, poginuo na straži 1944.
Pihler Mijo, nestao u ratu.
Platner Ana, dijete, ubijena od zrakoplova.
Platner Marija, rođena 1905. u Tovarniku, poginula od zrakoplovstva 1944.
Platner Kristina, rođena 1875. uTemerinu, umrla u logoru Krndija 1945.

Špigl Nikola, rođen 1921., nestao u ratu.

Švager Ana, supruga Josipa, umrla u logoru Krndija.

Švager Josip –Sepika, rođen u Bačkoj, umro u logoru Krndija 1946.

Švager Petar, rođen 1909., poginuo u Sloveniji 1943.

Tachleor Helena, rođena u Bošnjacima, umrla u logoru Krndija.

Ventzler Josi,-Jožika, rođen 1918., poginuo kod Karlovca 1943.

253

VDG JAHRBUCH 2006

Ventzler Pankrac, starac, ubijen u šumi Radiševo od partizana 1943.

Vili Martin, rođen 1914., nestao u ratu.

Vili Nikola, obješen 1943., sahranjen na Švabskom groblju u Drenovcima.

Iz ovoga popisa je vidljivo da je od ukupnoga broja koji po dosadašnjim saznanjima iznosi 160 osoba poginulih, nestalih ili umrlih folksdojčera, njih 57 ubijeno od strane partizana i Udbe ili umrlo u logorima, te manji broj poginuo od zrakoplova. Od tog broja je 25 ženskog svijeta. Nestalih se vodi 36 osoba, većinom vojnika dok su 64 osobe poginule na raznim ratištima. Ne mogu, a neizraziti sumnju da je zasigurno jedan broj od od vođenih pod "nestale" završio u Sibiru i ruskim logorima. Preostala trojica bila su pripadnici partizanskog pokreta.

Angehörige der deutschen Volksgruppe gefallen, verstorben und vermißt während des Zweiten Weltkrieges und in der Nachkriegszeit aus den Zwölfeldörfer

Einhundert und vierzig Jahre eines kontinuierlichen Lebens der Deutschen in Zwelferien hinterließen tiefe Spuren in den 9 Dörfern in Zwelferien. Seit der ersten Erwähnung der ständigen Ansiedlung (1804) bis zum Kriegs- und Nahkriegsexodus (1944-1946) trug das deutsche Volk ein besseres Leben auf dem erwähnten Gebiet bei. Viele Handwerker, Arbeiter, Bauer, Soldaten und Intellektuellen schenkten den Wäldern in der Spačva-Bosut Umgebung, als auch der Humuserde in Posavina ihr Wissen, Fleiß und Liebe, besonders von 1860 bis ins Jahr 1940.

Nachdem ein großer Teil der "Schwaben" 1944 Zwelferien verließ, hinterließ dies viele negativen Folgen im Leben der Dörfer (viele Schwaben retteten damit ihr Leben und das ihrer Familien). Viele der "Schwaben", die entschlossenen zu bleiben, da sie an Ehrlichkeit, Gerechtigkeit und ihre Unschuld glaubten, wurden gleich nachdem die Partisaneneinheiten und kommunistischen Kommissare eintraten (vom 8.-13. April 1945) in Lager interniert. Dort wurden sie auf verschiedene Weise umgebracht und in die Emigration geschickt.

Es wurde ihnen der ganze Besitz entnommen (wie auch denjenigen, die emigrierten) und an die Kollonisten und Regimediener verteilt.

Die seltenen überlebten Deutschen aus den neun Dörfern in Zwelferien erkennen sich heute als Kroaten.

254

VDG JAHRBUCH 2006

prof. dr. sc. Ivan BALTA

Spomeni o njemačkim kolonistima u našičkom kraju

- izvorni znanstveni rad -

Zasigurno se može nagađati kako je prvih njemačkih kolonista u našičkom kraju bilo i u srednjem vijeku, za što postoje brojni povijesni i historiografski izvori, no oni nisu bili brojni, nisu naseljavanja bila planski organizirana, tako da se plansko naseljavanje Podunavskih Švaba može pratiti od izгона Turaka tj. oslobođenja Slavonije, posebno od reformi austrijskog cara Josipa II. te od sredine 19. stoljeća pa nadalje.

U 19. stoljeću bez obzira na sve razlike s drugim lokalnim stanovništvom, bijaše suživot, no od kraja Drugog svjetskog rata započinje tragedija Podunavskih Švaba, kada masovno iseljavaju iz našičkog kraja i kada tragično stradavaju od nove nadolazeće jugoslavenske vlasti.

U jednoj je njemačkoj kronici o kolonistima notara Johanna Eimanna zabilježeno da su se oko 1820. godine već njemački protestantski kolonisti (evangelisti i nešto

reformatora) naseljavali na području Bačke od Sivca i Crvenke: *Über die Ansiedlung der protestantischen Gemeinden Sivatz, Torschau und Tschervenska, könnten wir uns in der Eimann-Chronik, der Deutsche Kolonist, die von dem Auswanderer und Sivatzter Notar Johann Eirnann verfaßt wurde, informieren. Er hat 1820 geschrieben: "Die Absicht des Verfassers gehet dahin, durch dieses Werkchen die überschwänglich großen Wohltaten, die Kaiser Joseph der Zweite tausenden von Menschen durch die Ansiedlung in seinen Staaten zukommen ließe, für die Nachkommenschaft im Andenken zu erhalten und der gar zu baldigen Vergesslichkeit zu entreißen."* Ali kolonizacija je u Bačku počela još za cara Josipa II.: *Joseph II.: siedelte die Protestanten in der Batschka*¹ da bi se nastavila u 19. stoljeću. VDG JAHRBUCH 2006

255

Lađe na kojima su brojni njemački kolonisti iseljavali Dunavom do Bačke i Slavonije.

¹ Leopold Karl Barwich, *Heimathbuch Welimirowatz zur Erinnerung a unser deutsches Dorf in Slawonien*, Reutlingen, 1985., str. 27.

Prema opisima iz kronike, njemački su se kolonisti iseljavali, odnosno polazili s područja Frankfurta na Majni, Koblenza i Rottenburga rijekama Majnom i Neckar prema rijeci Dunavu od Ulma do Regensburga, odakle su u početku oko 2.000, a onda masovnije iseljavali nizvodno Dunavom do Panonije: *Erst mit der Auswanderungsbewilligung durfte er eine der Aussiedlungskommissionen in Frankfurt am Main, in Koblenz oder Rottenburg am Neckar aufsuchen. Nach der Musterung, in der seine Tauglichkeit für die Ausiedlung festgestellt werden mußte, erhielt er einen Geleitpaß, mit dem er zu Fuß nach Ulm an der Donau. Oder als Hesse, oder Franke, über Würzburg und Nürnberg nach Regensburg wanderte.* Nizvodno od Ulma, Regensburga i Passau Dunavom kolonisti su dolazili u velikim obitelji grupama do Beča, a onda opet nizvodno Dunavom do Bude (Budimpešte) i Bačke do Sombora, pa onda do Sivca i Crvenke: *Oft wurde schon in Wien ein Zielort vermerkt, viele Ansiedler änderten aber unterwegs ihre Absicht,*

256

VDG JAHRBUCH 2006

DONAUSCHWÄBISCHE SIEDLUNGSGEBIETE

1683. bis 1944/45

sot beiden Seiten der mittleren Donau vom Raabfluß im NW bis zum Eisernen Tor im SO

(Karta iseljavanja Podunavskih Švaba od 1683. do 1944/45. rijekom Dunavom od sjeverozapada do rijeke Rabe, a onda u pravcu jugoistoka

Entwurf: Dr. Anton Tafferner – Josef Wolkmar Senz – Josef Schmidt –

Zeichnung: Lene Kopp-Krumes

manche wurden auch in Ungarn von adeligen Grundherren abgeworben, manche schlossen sich anderen Gruppen an und oft ließen sich Paare unterwegs in Ulm, Regensburg, Passau oder Wien trauen, damit sie als Familie anerkannt und gemeinsam angesiedelt werden. In Ofen (ung. Buda) erhielten die Ansiedler noch einen Gulden Reisegeld und setzten die Reise zu Fuß oder mit gemieteten Fuhrwerken bis Sombor fort. Dort mußten sie sich im Ansiedlungsrentamte melden, das 1783 eingerichtet wurde und 1789. seine Tätigkeit einstellte. Eine lange, beschwerliche Reise!

Podunavski Švabe nisu u našički kraj doseljavali u idilična mjesta ili poklonjena izgrađena mjesta, već u mjesta koja je tek trebalo obnoviti, izgraditi, polja uzorati, a šume iskrčiti. Mjesta koje je trebalo izgrađenim putovima povezati, kao i kasnijim željeznicama. Mjesta u kojima nije bilo izgrađenih javnih objekata i crkava, pa su novi stanovnici sve to morali izgraditi, iako im je dobrim dijelom našički vlastelin poklonio zemlju, ali ne onu najbolju, već zemlju često jalovu i neiskrčenu. Kako su izgledala ista mjesta, pa čak i kasniji gradovi, opisani su službenim austrijskim popisima neposredno prije izгона Turaka iz Slavonije. Još dugo nakon izгона Turaka neka mjesta su ostala slabo napućena, neka nikada obnovljena, neka obnovljena i napućena novim stanovnicima.

Donosim opis nekoliko mjesta našičkog kraja koja su jakim migracijama naseljena i Podunavskim Švabama, a iz popisa je vidljivo kako neka mjesta nisu ni postojala do dolaska Podunavskih Švaba, kao Breznica ili nenaseljena Lukusna, kasnije zvana Selišće ili Velimirovac.

Grad Našice²

1. U ovom je mjestu smještenom na brdašcu ranije bio slavni grad utemeljen oko samostana otaca franjevac, no sada je ruševan s 18 jednostavnih kolibica. Udaljen je od Osijeka 6, a od Petrovaradina 22 milje.
2. Svi su ovi stanovnici u vrijeme Turaka bili gradski seljaci, a sad su svi uno vačeni, katoličke vjere.
3. Grad ima osamnaest trošnih kolibica od pruća, smještenih pokraj samosta na, pokrivenih daskama. Ima 3 cijela naseljena selišta. Područje se ovoga mjesta pro teže uokolo 1 milju. S istoka je pustoselina Markovac (*Markussovacz*), sa zapada selo Zoljan (*Zollyan*), s juga Čermošnjak (*Csermosnyak*), a sa sjevera vjerojatno selo Veli mirovac (*Lakusia*). Mjesto koje se nalazi istočno je Đakovo, zapadno Gradiška, južno Brod, a sjeverno Orahovica.
4. Ovaj grad ima do 100 jutara oranica smještenih u dobrom dijelu i dosta plodnih, no ipak u posljednje vrijeme obraslih trnjem. Napuštenih vinograda ima do 15 jutara. Dobro obrađenih ima do 30 jutara. Hrastovih i tisovih šuma te šuma za ogrjev i gradu ima do 80 jutara.
5. U ovom je gradu podignut kameni samostan u obliku četverougla, s dva di jela, a pokraj njega zidana je svečana crkva s jednim tornjem, posvećena sv.

257

VDG JAHRBUCH 2006

Naselja u Istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća, Državni arhiv Osijek, 2000., str. 305-306.

- Antunu Padovanskom. U njemu sada oci franjevci poučavaju 20 redovnika novaka. Pokraj ovoga samostana podignute su vojničke kuće. Izvan samostana, prema istoku, nala zi se druga zidana crkva Sv. Trojstva s jednim tornjem. Prema jugu su ostaci samos tana i crkve redovnica sv. Klare, gdje sada oci franjevci imaju svoje vinograde. Prema istoku su ostaci crkve Sv. Mihovila Arkandela. U tom je području rijeka - Stara Rijeka, gdje je mlin jednoga kola, čija voda koso pada. U rijeci ima manjih riba s rakovima.
6. Pokraj ove crkve u tursko je vrijeme bila turska carina pod nadzorom jedno ga turskog carinika, o čijem primanju i prihodu stanovnici ništa ne znaju.
 7. Stanovnici ovoga grada nemaju nikakvih povlastica, osim onih koje im je dao pok. gosp. upravitelj Nagy, a nalaze se u duplikatu u vezi s razdiobom zemlje.
 8. 0 prošlom ili sadašnjem kršćanskom gospodaru stanovnici ne znaju ništa.
 9. Budući da su stanovnici kopači, međusobno žive bez sukoba.
 10. Turski gospodar ovog posjeda bio je *Alibasa* đakovački. Njemu stanovnici u gotovini nisu plaćali ništa, već su u vrijeme harača kupili jednog dobrog konja. Osim toga, svaki je stanovnik godišnje morao raditi 9 dana na kruhu i hrani Turčina i od svake svinje platiti 2 novčića. Nadalje, na blagdan sv. Jurja davali su 1 jare u ime prvorodstva, a po kući 1,5 oku masla.
 11. Turskom su gospodaru svake godine davali desetinu svake vrste žitarica. koju sada svojata bosanski biskup.
 12. Desetinu vina nisu plaćali nikada jer su imali mali vinograd.
 13. Turskom su caru godišnje u gotovini davali 6 forinti. Vršili su i besplatne radove na osječkom mostu, i to redovito, sve do rušenja Zrinskoga.
 14. Našem su caru iz ovoga zapovjedništva osim uzdržavanja već 4 godine da vali 987 forinti gotovine za porcije te vojne straže. Do sada ništa drugo.
 15. Prethodne je porcije s uzdržavanjem ovim stanovnicima postavio ratni ko mesar, gospodin Ernest Kestler.

Nadalje, u drugom izvoru se napominje: "U 19. stoljeću i u početku 20. stoljeća nastavljeno je pojedinačno doseljavanje na našičko područje, te su tako nastala nova sela: Breznica, Velimirovac, Markovac i Đurdenovac. U prva dva našičko je vlastelinstvo (grofova Pejačević) naselilo bačke i baranjske Nijemce, u druga dva bačke Slovake, a Đurdenovac se podigao kao radničko naselje oko šumskih pilana."³ Iseljavanje Podunavskih Švaba nakratko su prekinuli Napoleonski ratovi, ali su odmah poslije ratova nastavljena iseljavanja. Osim iseljavanja Nijemaca ili Podunavskih Švaba u velikim familijarnim grupama, iseljavali su Nijemci s drugim masovnim seobama, kao seobama Slovaka, Čeha, Rusina i drugih.

258

VDG JAHRBUCH 2006

Stjepan Pavičić, Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, JAZU, knjiga 47., Zagreb, 1953., str. 160.

Zbog povoljnije kupnje zemlje Podunavske Švabe su dijelom iz Bačke selili i u Slavoniju, baveći se zemljoradnjom te zadržavajući svoje običaje, kulturu i jezik

koji su donijeli iz svoje matične domovine.

Dio Podunavskih Švaba bio je protestantske vjere, a oni su najvećim dijelom naselili bačka mjesta Torschau, Tscherwenka, Werbaß i Schowe te Neu-Siwatz, da bi se odatle dijelom iselili i u slavonska mjesta. Na primjer, iz Neu Pasau (Nova Pazova) i Neu Banowzi (Novi Banovci) selili su u Neudorf kod Winkowzi (Novo Selo kod Vinkovaca).

Sredinom 19. stoljeća krenuo je novi val seobe Nijemaca iz južne Ugarske, tj. iz županije Tolna, iz tzv. Schwäbischen Türkei (Baranje) i Bačke prema Srijemu, Slavoniji, Hrvatskoj i Bosni. Najveći broj Nijemaca bijahu po vjeri protestanti (Evangelischen und Reformierten) te katolici (Katoliken), koji kada su gradili ili naseljavali mjesta, gradili su i svoje crkve i škole.

Dolaskom Podunavskih Švaba na područje Našica, gradile su se kuće, gospodarske zgrade i crkve. Nijemci evangelisti sagradili su svoje crkve u mjestima gdje su bili u većem broju, kao u Velimirovcu i Čačincima. Nijemci reformatori, iako u većina reformatora bili Mađari, izgradili su svoje crkve i škole od kojih jedna od značajnijih bijaše u Velimirovcu. Nijemci židovske vjere imali su svoje sinagoge u većim mjestima, kao u Našicama i Orahovici. Nijemci katolici mogli su odlaziti u brojne katoličke crkve kojih je bilo gotovo u svakom selu.

Nijemci-pravoslavci, a kojih je bilo veoma malo (uglavnom kao rezultat prelaska u drugu vjeru ili ženidbama) mogli su odlaziti u pravoslavne crkve, npr. u Orahovici, Obradovcima, Mikleušu, Gazijama i Kućancima.

U drugom opisu se napominje za našički kraj: "Našičko vlastelinstvo je u XIX. vijeku u Breznovicu i Velimirovac dovelo Nijemce, u Jelisavac i Markovac Slovake, a u Đurđenovac oko pilana (i teških balvana) Hrvate iz Like, Gorskog kotara i sjeverne Dalmacije. Međutim najveća koncentracija stranog etničkog elementa kao da je ipak bila u okolici Daruvara i s obje strane Ilove."⁴

Podunavski Švabe su gradili i naseljavali nova sela po urbanističkim planovima, dakako ako su stvarana u ravnici, a u pribrdskim krajevima (selima) gradili su kuće uz prometnice.

Na urbanističkom zemljovidu Welimirowtza (Velimirovca), prvobitno zvano i Selišće (Selište) do 1927., vidi se uređen redoslijed kuća, dvije protestantske crkve (reformatorska i evangelistička), dva groblja s okolnim pustarama npr. Guardian pusta (kasnije zvan Prasad pusta) te cestovnim pravcima: Naschitz-Unter Miholjac (Našice-Donji Miholjac) i Naschitz-Bresnitz-Esseg (Našice-Breznica-Osijek) te željezničkom pravcu: Esseg – Markovac – Naschitz – Tschaschinzi – Wirowititz - Agram (Osijek – Markovac – Našice – Čačinci – Virovitica - Zagreb).

259

VDG JAHRBUCH 2006

⁴Dušan Kašić, *Srpska naselja i crkve u sjevernoj Hrvatskoj i Slavoniji*, Savez udruženja pravoslavnih sveštenika SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 17

Još jedno selo našičkog kraja, selo Zoljani, bijaše naseljeno dijelom i Nijemcima, pa je zbog toga dio sela prozvan "Švapskim Zoljanom", kojeg su Nijemci naselili veoma rano, uglavnom seobama iz Bačke, seobama iz Češke i Slovačke pomiješani sa Česima i Slovcima, seobama iz drugih sela, ženidbama i kupovinom imanja drugih posjednika u selu. Bavili su se poljoprivredom, no djelomično i sječom šuma te preradom drveta (izradom potaše, ugljena...). Zoljanski Švabe mogli su svoju vjeru upražnjavati u brojnim crkvama i sinagogama u okolnim mjestima, ali i seoskoj katoličkoj crkvi sv. Katarine u Zoljanu.

Kako je izgledalo nekadašnje selo Zoljan poslije izгона Turaka opisano je austrijskim popisom stanovništva, a iz kojih se vidi da je selo bilo nenapućeno, malo i siromašno, a da su je novi stanovnici među kojima i Podunavske Švabe napućili i izgradili.

260

VDG JAHRBUCH 2006

Jedno od novijih njemačkih urbanističkih naselja u Selišću ili Velimirovcu (zemljovid) u našičkom kraju

Vojno selo Zoljan (*Zollyan*)⁵

1. To se mjesto smjestilo između brda u jednoj dubokoj dolini na skrivenom području. Bilo je uvijek selo zvano Zoljan (*Zollyan*), udaljeno od Našica 1 sat hoda, od Osijeka 6 milja, a od Petrovaradina 21.

2. Svi su stanovnici u vrijeme Turaka bili vojnici i puškari koji su se borili protiv

kršćanskih gradova, a sad su vojnici, katoličke vjere.

3. Selo ima 10 vrlo jednostavnih kućica, točnije koliba, te 1 napućeno selište. Područje se ovoga mjesta proteže po brdima i dolinama do 1 milje hoda. S istoka je selo Ceremošnjak, sa zapada selo Gradac (*Grallyacz*),⁶ s juga pustoselina Lončica (*Lonsicza*), a sa sjevera selo Seona (*Szeona*). Okolna mjesta su: s istoka Đakovo, sa zapada Požega, s juga Brod, a sa sjevera Valpovo.

4. Imaju do 90 jutara obrađenih i neobrađenih oranica, na boku brda neplod nih. Nema gorica. Osrednjih livada ima oko 15 jutara. Ogrjevnih i hrastovih stabala za manje gradnje te tisovine ima oko 100 jutara.

5. Postoje ostaci kamene crkve Sv. Katarine, djevice i mučenice. Također je tu napušten prostor samostana otaca franjevac. Postoji mlin načinjen na žlice na rijeci *Lusaniczi*, za kišnoga vremena dosta dobar, a inače ne. Žironosnih hrastovih šuma, doduše vrlo rijetko plodnih i dosljedno slobodnih od plaćanja ima oko 15 jutara. Ribnjaka ili bara nema, osim rijeke Zoljanice (*Zolfanicza*) u kojoj ima samo rakova.

6. O plaćanju tridesetine ili carine u ovom se mjestu ništa ne zna.

7. Stanovnici nemaju nikakvih povlastica.

8. O pravima trajnoga kršćanskog gospodara stanovnici ne znaju ništa.

9. Obzirom na područje, stanovnici međusobno žive u miru.

10. Turski je gospodar ovoga mjesta bio Jenisaim Požeški, Turčin. Njemu su godišnje od cijeloga sela plaćali 12 for. u gotovini i svatko je godišnje radio 4 dana te po svakoj svinji plaćao 2 novčića, dok je cijelo selo moralo dati 10 oka masla.

11. Obzirom na spomenuta vojna služenja, ranije nisu plaćali desetinu, no sada je ipak svojata bosanski biskup.

12. Desetinu vina nisu davali nikada iz spomenutog razloga.

13. Za turskoga cara stanovnici ovoga mjesta bili su vojnici i zbog toga nisu ni kada ništa plaćali.

14. Našem su caru, osim porcija u posljednje 4 godine i uzdržavanja zapovjedništva, davali i vojne besplatne radove, a drugo ništa.

15. Prethodne porcije s uzdržavanjem stanovnicima i cijelom zapovjedništvu nametnuo je Đuro Ivan Schlittenbuch koji ih je od njih i uzimao.

261

VDG JAHRBUCH 2006

⁵ *Naselja u Istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća*, Državni arhiv Osijek (preveo s latinskog (Stjepan Sršan), Osijek, 2000., str. 308.

⁶ Našički Gradac.

Tragedija Podunavskih Švaba našičkog kraja počinje krajem Drugog svjetskog rata, kada se masovno iseljavaju i tragično stradavaju od nove nadolazeće jugoslavenske socijalističke ili komunističke vlasti.

Noviji povijesni izvori su napominjali: "Poslije Prvog svjetskog rata po nekoliko je hrvatskih porodica uništo i u njemačka sela Breznicu i Velimirovac."⁷ a jedan drugi izvor: "U novije vrijeme, iza odlaska Nijemaca, u njihova bivša sela Breznicu i Velimirovac usmjerena su nova naseljavanja, Hrvati su u njih došli ponajviše strujama iz Like, Dalmacije i Zagorja".⁸

Iseljavanje Nijemaca bilo je pod prisilom i pred bojazni dočekivanja nove partizanske vlasti, iseljavanje je bilo masovno i tragično.

Dio Nijemaca iseljavao se željeznicom (vagonima) preko Mađarske, odnosno Pečuha do Šleske i Tiringije: *Die Familien mit fremdem Wagen setzten ihre Fahrt in Richtung Fünfkirchen fort. Dort durften, wie versprochen, die Kroaten mit ihren Wagen umkehren. Die "abgeladene" Familien mußten hier acht Tage auf den*

262

VDG JAHRBUCH 2006

Karta (rekonstrukcija događaja gez.: Blanz 1976. o nasilnom iseljavanju Nijemaca iz Našičkog kraja, posebno sela Velimirovca i Čačinaca)

⁷ Stjepan Pavičić, *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, JAZU, knjiga 47., Zagreb, 1953., str. 161.

⁸ Stjepan Pavičić, *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, JAZU, knjiga 47., Zagreb, 1953., str. 162.

Weitertransport mit der Bahn warten. Dann wurden sie einwaggoniert und nach Schlesien und Thüringen transportiert. Die vom Treck beruhrten Hauptorte habe ich in die Fluchtweg-Skizze eingetragen.

Ipak najveći dio iseljavanja Nijemaca bilo je cestama, opet preko Mađarske od Harkanya, Sigetvara, Soprona, Melka, Ybbsa i Linza do prihvatilišta Wartberga, odakle su iseljenici nakon nekog vremena uglavnom trajno odlazili u Bavarsku i

Baden-Württemberg: *Einige Wagen wurden unterwegs von unserer Kolonne getrennt und in die Steiermark geleitet.*

Među brojnim njemačkim iseljenicima bijahu stare njemačke porodice, čiji su davni preci svoje utočište prije više od stotine godina našli u novom slavonskom zavičaju, a tada, u listopadu i studenom 1944. godine, silom su morali iz njega iseliti: *Das waren die Familien: Büchler, Eichel, Hildebrandt, Lottje, Schuck und Winterstein. Sie wurden alle in St. Georgen an der Stiefing bei Wildon untergebracht. Der große Treck wurde nun über viele kleine Ortschaften und auf Nebenstraßen über Melk, Amstetten und Linz nach Kremsmünster und Wartberg geleitet.*

Iseljavanje Nijemaca iz Našičkog kraja uglavnom je bilo pod stalnim bombardiranjima cesta i željeznica, tako da su se neke njemačke porodice nakratko povratile u selo u rodno selo već na prvom slijedećem selu prema Mađarskoj (Donjem Miholjcu i Harkanju) tj. i sela Klokočevaca i Beničanaca (Klokotschewzi und Benitschanzi), kao porodice Benz, Körper, Neumann, Kampferseck, Tenz, Poth i Wendel.

Zabilježeni su mnogi Nijemci (familije) koji su transportirani iz Našičkog kraja, ponajviše iz Velimirovca: *An diesem Transport nahmen nachstehende Familien teil: Büchler, Brandt, Brauchler, Drumm, Färber, Felde, Gehring, Greb, Hebel, Heil, Heineck, Hoffmann, Huber, Benz, Johler, Kampferseck, Körper, Klees, Kolb, Lamb, Lottche, März, May, Johann, Medel, Müller, Neumann, Heinrich, Jakob, Pister, Poth, Raff, Reinhardt, Reiß, Reitenbach, Reitz, Roos, Schell, Schira, Schmidt, Schramm, Schuck, Stock, Tenz, Toth, Wendel.*

263

VDG JAHRBUCH 2006

**Kolone iseljavanja Nijemaca
iz Našičkog kraja
Kolone Nijemaca iz Našičkog kraja
uglavnom su završile u prihvatnim
logorima Njemačke**

»Leopold Karl Barwich, *Heimatsbuch Welimirovatz zur Erinnerung an unser deutsches Dorf in Slawonien*, Reutlingen, 1985., str. 235.

Većina onih Nijemaca Našičkog kraja koji nisu iselili, smatrajući da ne vide razloge za to, dočekali su novu vlast i završili u logorima, prvo u Šipovcu (predgrađu Našice) i prihvatnim logorima, a onda u logoru Valpovu i Dardi gdje su mnogi od iscrpljenosti i bolesti umrli.

Na kraju, Nijemci i njihovi potomci izbjegli iz novog zavičaja uglavnom su se vratili pod tragičnim okolnostima u svoj stari pradjedovski zavičaj u krajeve pokrajine Bavarske, Baden-Württemberga i Hessena.

Erinnerungen an die deutschen Kollonisten in der Umgebung von Našice

Man kann vermuten, dass es die ersten deutschen Kollonisten im Gebiet um die Stadt Našice auch im Mittelalter gab, wofür zahlreiche geschichtliche und historiographische Quellen bestehen - sie aber waren nicht zahlreich und die Ansiedlungen waren planlos, so dass man die Ansiedlung der Donauschwaben seit dem Vertrieb der Türken bzw. der Befreiung Slawoniens verfolgen kann, besonders seit der Reform des österreichischen Kaiser Joseph II. als auch seit Mitte des 19. Jahrhunderts weiter.

Im 19. Jahrhundert unabhängig von allen Unterschieden gab es mit dem anderen lokalen Bürgertum ein Zusammenleben, aber seit dem Ende des II. Weltkrieges fängt die Tragödie der Donauschwaben an, als sie massenhaft aus dem Gebiet um Našice aussiedeln und von der neuen jugoslawischen Herrschaft ein tragisches Ende davontragen.

264

VDG JAHRBUCH 2006